МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ ДАГЕСТАН

ГКОУ "Ново-Хелетуринская СОШ Ботлихского района"

РАССМОТРЕНО Руководитель ШМО Магомедова А.А.	УТВЕРЖДЕНО И.о. директора школы Идрисов.Р.Л Приказ №32 от 31.08.2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родная литература»
для обучающихся 1класса

.

с.Ново-Хелетури

АВАР МАЦ1АЛЪУЛ ПРОГРАММАЯЛЪЕ БАЯН

1 саг1ат анкьида жаниб (кинабниги 33 саг1ат)

Т1ехь – Авар мац1 «Букварь». 1 класс. Г1аммаб лъай кьолеб школалъул ц1алул пособие. Автор Х1.С. Вакилов.

Программаялъе баян

Программа хIадур гьабуна байбихьул школалда тIуразаризе хIисабалде росарал хIасилалги, Обществоялда инсанасул рухIияб рахъ, хьвадачIвадиялъул къагIидаби церетIеялъул ва гьесие тарбия кьеялъул концепцияги, Байбихьул школалъул лъайкьеялъул федералияб пачалихъияб стандартги Х1.С. Вакиловасул авторскияб программаги кьочIое росун.

Учебно-тематический комплект:

1 класс авар мац1 «Букварь» - Х1.С.Вакилов

1-4 классы - Х1.С.Вакилов "Авар мац1"

1 классалда 33 сагIат кьун буго, анкьида жаниб 1 саг1ат, ц1алул анкь – 33.

Курс лъугIун хадуб кьолел хIасилал

Байбихьул школа лъугIарал цIалдохъаби гьал хадусел хIасилазде щола:

Напсиял хIасилал

1. Жиндирго ВатIаналдаса, Россиялъул ва Дагъистаналъул миллатаздаса гьезул тарихалдаса чIухIиялъул асар бижизаби, жив цо кинаб бугони къавмалъул ва миллаталъул чи вукIин бичIчIи.
2. Цоцазда рухьарал, амма цоцазда релълъинчIел тIабигIаталдехун, миллатаздехун, маданиятаздехун ва диназдехун цолъи цIунараб, айкIибикьичIеб, обществоялда гIадамазул гIумруялда, гьезул гьоркьоблъиялда бухьараб бербалагьи бижизаби.
3. Цогидал миллатазул маданияталдехун ва гьезул тарихалдехун, гьединго батIияб пикруялдехун цIуна-къараб балагьи бижизаби.
4. ЦебетIун хисулеб дунялалде черх ругьунлъизаби.
5. ЦIалиялдехун интерес бижизаби.
6. Обществоялда чиясул хьвада-чIвадиялъул къагIидабазул ва гIадамазул гIумруялда, гьезул гьоркьоблъиялда бухьараб (ай социалияб)ритIухълъиялъулги эркенлъиялъулги кьучIалда жинца гьарурал ишазул жавабчилъиги жибго жиндаго чIараб, цогиялда бухьинчIебхасиятги цебетIезаби
7. Эстетикиял бичIчIиял, хIажалъаби ва бечелъаби лъугьинари.
8. Цогидал гIадамазе кумекалъе хIадурав, ният лъикIав, хIалхъублъи гьечIев, гIадамазе лъикIлъи гьабулев инсан вахъинави.
9. ГIел бащадазда ва цIикIкIаразда цадахъ хIалтIизеги щулияб гьоркьоблъи гьабизеги бугеб бажари цебетIезаби, тIадкIалъай бугеб, дагIбадулаб ахIвал-хIалалдаса ворчIизе нух батиялъул бажари цебетIезаби.
10. ХIинкъи гьечIеб, паракъатаб, чорхое (сахлъиялъе) пайдаяб гIумру гьабизе мурад лъей; творческияб хIалтIуде гьира ккезаби, ай творческияб къагIидаялъ хIалтIизе бугеб бажари цебетIезаби; материалиял ва рухIиял бечелъабазул тIалаб-агъаз гьабизе бажари.

Метапредметиял хIасилал

1. ЦIалиялъул мурадал ва масъалаби цере лъезе ва гьел тIуразариялъул къагIидаби ралагьизе бажари.

2. Цебе лъураб масъалаялде ва гьеб масъала тIубазабиялъул шартIазде балагьун, жиндирго цIалиялда рухьарал ишазе къимат кьезеги, гьезда хадуб хал кквезеги, гьезул план гьабизеги бугеб бажари лъугьинаби.
3. Информация кьезе ишараялъулгин символикиял алатаздаса пайда боси.
4. Хурхен гьабиялъул, ай бухьеналъулал ва нахъгIунтIиялъулал масъалаби тIуразе, каламалъул алатал жигаралда хIалтIизари.
5. Информация балагьиялъул (баян кьолел тIахьаздаса), гьеб бакIариялъул, гьелда тIад хIалтIиялъул, гьелъул анализ гьабиялъул, гьеб гIуцIиялъул ва кьеялъул, гьелъул магIна бичIчIизабиялъул батIи-батIиял къагIидаби хIалтIизари.
6. Цере лъурал мурадазда ва масъалабазда рекъон, батIи-батIиял стилалъул ва жанразул текстал бичIчIун цIализе бажари.
7. Цо чIванкъотIарал предметметал дандекквезеги, гьезул анализ ва синтез гьабизеги, гьел гIаммлъизаризеги, кинал ругониги гIаламатаздалъун тIелазде рикьизеги, цоцада релълъинаризеги, гIиллаялъулабгин цIех-рехалъулаб бухьен чIезабизеги, гьезда тIаса пикрузагьир гьабизеги бажари, ай логикиял хIалтIаби гьаризе лъай.
8. Накъиталъе гIахьаллъи гьабулев чиясухъ гIенеккизеги, диалогалъулъ гIахьаллъизеги, батIи-батIиял пикраби рукIиналъе ва щибасул жиндирго хасаб пикру загьир гьабизе ихтияр букIиналъе мукIурлъизеги, жиндирго пикру загьир гьабизеги, гьелъие далил бачинеги разилъи.
9. ГIаммаб мурад цебе лъезеги гьеб тIубазабиялъул нухал ралагьизеги бажари; цадахъ гьабулеб хIалтIи щибасда гьоркьоб бикьизе, къотIи-къай гьабизеги, цадахъаб хIалтIулъ цоцазда хадуб хал кквезеги, данд рекъон кколеб хIалалъ жиндир ва сверухъ ругезул хьвада-чIвадиялъе къимат кьезеги бажари.
10. Лъилниги рахъ кквечIого, щивас загьир гьабураб пикруги хIисабалде босун, дагIба-рагIи къотIизе бажари.
11. Предметиял ва предметазда гьоркьосел аслиял бичIчIиял лъай.
12. ЦIалулъ жинца кьолел лъикIал яги квешал хIасилазул гIилла бичIчIизеги, нагагьлъун цIалулъ нахъе ккани, гьениса ворчIизеги бажари.

Предметиял хIасилал

1. Россиялда ва Дагъистаналда батIи-батIиял мацIал ва маданиятал рукIинги, гьел цоцада рухьарал рукIинги, мацI щибаб миллаталъул аслу кколеблъиги бичIчIи.
2. МацI миллияб маданияталъул аслуги гIадамал цоцада ричIчIиялъул ва гьезда гьоркьоб бухьен чIезабиялъул алатги кколеблъи цIалдохъабазда бичIчIи; авар мацI Дагъистаналъул пачалихъияб мацI кколеблъиги, гьелъ магIарулазул миллатал цоцада рухьинарулеблъиги лъай.
3. Авар мацIалъул (битIунабиялъул, лексикаялъул, грамматикаялъул, битIунхъваялъул, лъалхъул ишараби лъеялъул) нормабазул ва каламалъул этикаялъул къагIидабазул хIакъалъулъ авалиял баянал лъай.
4. Инсанасул гражданлъи ва гIаммаб культура бихьизабулеб гIаламат хIисабалда битIараб кIалзул ва хъвавул каламалдехун лъикIаб бербалагьи букIинаби.
5. ЗахIматал гурел текстал гIуцIулаго, бухьеналъулал масъалаби тIуразаризе, дандекколел мацIалъул алатал тIаса рищизеги, цогидазда
кIалъалаго, цере лъурал мурадазул, масъалабазул ва мацIалъул алатазул хIисаб гьабизеги бажари.
6. ГъалатIал гьечIеб хъвай-хъвагIаялъ жиндирго культураялъул даража загьир гьабулеблъи бичIчIи; текстал хъвалаго, лъалхъул ишараби лъеялъул ва битIунхъваялъул къагIидабаздаса (правилабаздаса) пайда боси. Хъвараб жоялъул хал гьабизе бажари.
7. Фонетикаялъул ва графикаялъул, лексикаялъул, рагIи лъугьиналъул (морфемикалъул), морфологиялъул ва синтаксисалъул; мацIалъул аслиял бутIабазул, гьезул гIаламатазул ва гьел каламалъулъ хIалтIизариялъул хаслъабазул хIакъалъулъ авалиял баянал лъай.
8. МацIалъул грамматикиял категориял, гьелъул аслиял бутIаби ратIа рахъизе лъаялъул ва гьезул анализ гьабиялъул бажариял лъугьинари.

Курс лъазабун лъугIун хадуб кьолел хIасилал

ЦIалдохъаби ругьунлъула:
- кIалзулги хъвавулги калам батIабахъизе;
- хIарпалги гьаркьалги ратIарахъизе;
- рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ратIарахъизе;
- гьаркьал хIарпаздалъун рихьизаризе, гьаркьазул анализ гьабизе;
- геминатал битIун абизе ва гьел хIарпаздалъун рихьизаризе;

- лабиалиял гьаркьал битIун абизе, гьел хIарпаздалъун рихьизаризе;
- къокъаб тексталъулъ предложениял ратIа гьаризе;
- предложение гIуцIизе (бицун);
- предложениялъулъ рагIаби рихьизаризе;
- схемабаздаса пайдаги босун, рагIи слогазде биххизе;
- слогалккун рагIи цIияб мухъиде босизе;
- предложениялъул интонация цIунизе;
- тексталъул тема баян гьабизе, гьелъул аслияб пикру загьир гьабизе, текст бицине;
- хасал цIаразул бетIералда кIудияб хIарп хъвазе;
- тексталъулъ цоцазда рухьарал магIнаялъул рахъалъ дандекколел рагIабазда хадуб халкквезе;
- сураталдасан яги гIумруялъулъ лъугьараб асаралдасан текст гIуцIизе, тексталъе цIар ургъизе, гьелъие суалал лъезе;
- форма хисарал предложениял ва текстал гъоркь рукIахъе къачIазе ва гьезул анализ гьабизе;
- рагIабаздасан предложение, предложенияздасан текст гIуцIизе ва гьезуланализ гьабизе;
- мугIалимасул кумекалдалъун абулеб къагIидаги хъвалеб куцги батIиял рагIаби баян гьаризе, битIун хъван ругищали хал гьабизе кколел рагIаби ратизе;
- предметал, предметазул гIаламатал, гьезул ишал рихьизарулел рагIабазе суалал лъезе, гьел рагIабазе къваригIарал магIнаялъулал суалал тIаса рищизе.

Курсалъул материал

Хъвай-цIали малъи

Хъвай-цIали малъи гIуцIун буго кIиго бутIаялдасан:

1. ХIадурлъиялъул заман.

2. ХIарпал малъулеб (букварияб) заман.

Хъвазе-цIализе малъула гьаркьилаб аналитикиябгун синтетикияб методалдалъун. Хъвай-цIали малъи ккола цадахъаб тадбир: цIализе малъиялда цадахъ хъвадаризеги ругьун гьарула, гьебги щулалъизе гьабула калам цебетIезабиялъул хIалтIаби тIоритIулаго, ай гьаркьаздасан рагIи, рагIабаздасан предложение, предложениял дандран хабар гIуцIизе ругьун гьарулаго.

Фонетика. Каламалъул гьаркьал ва гьезул характеристика. РагIул магIнаги гьелъул гьаркьилаб гIуцIиги цоцада рухьарал рукIин бичIчIи. РагIулъ жалго жидедаго чIарал гьаркьал рихьизари. РагIулъ гьаркьазул къадар ва тартиб чIезаби, сипат-суратаблъулалгин символиял схемабазулъ гьел хъвай. Рагьарал ва рагьукъал гьаркьал ратIа гьари. Гьел схемабазулъ рихьизари. Абиялъул бищунго гьитIинаб бутIа хIисабалда слог. РагIаби слогазде рихххи, рагьарал, къарал ва рахарал слогал. Ударение. РагIулъ ударение тIаде кколеб бакI бихьизаби, ударение бугелги ударение гьечIелги слогал ратIа рахъи, РагIабазул слогалъулабгин гьаркьилаб анализ гьабизе (рагIулъ гьаркьазул къадар чIезабизе, рагIул бетIералда, бакьулъ, ахиралда букIаниги, гьеб гьаракь бугеб бакI лъазе, ударение бугеб слог бихьизабизе) лъай.

Графика. Гьаркьал ва хIарпал ратIа рахъи: хIарп гьаркьил ишара ккола. Гьаркьал хIарпаздалъун рихьизаризе бажари. Е, ё, ю, я рагьарал хIарпал. Ъ гьаракь ва х1арп. Ь хIарп. Гьез тIубалеб хъулухъ. Авар алфавиталъулгун (хIарпазул тартибалъулгун) лъай-хъвай гьаби.

ЦIали. Слогалккун цIалиялъул бажари лъугьинаби. Лъимералъул хасаб темпалда дандекколеб хехлъиялда слогалккун ва рагIабиккун цокIалаяб цIали. РагIаби, рагIабазул дандраял, предложениял ва къокъал текстал бичIчIун цIали. Лъалхъул ишарабазда рекъон лъалхъи гьабун ва интонация цIунун, цIали. ЗахIматал гурел гьитIинал текстал ва кучIдул бичIчIун ва пасихIго цIалиялъул бажари цебетIезаби. Живго жиндаго чIун яги мугIалимасул кумекалдалъун цIалараб текст, такрар гьабун (ай цIидасан), бицин. РагIаби, къокъал предложениял, захIматал гурел гIитIинал текстал гIедегIичIого битIун цIализе ругьун гьари. МугIалимас абун яги тIаде балагьун, хъвараб жо хал гьаби мурадалда хал кквезе, битIунхъваялъул къагIидабиги цIунун, цIализе ругьун гьари.

Хъвадари. Хъвадарулаго битIун гIодор чIезе, тетрадь партаялда лъезе, ручка, къалам битIун кквезе лъимал ругьун гьари. КIудиял ва гьитIинал хIарпал битIун хъвазе ва гьел рагIабазулъ цолъизаризе бажари. Гигиеналъул нормабиги цIунун, хIарпал, слогал, рагIаби, предложениялхъвазе ругьун гьари. БацIцIадаб ва бичIчIулеб (ай бигьаго цIализе кIолеб) хатIалъ хъвадаризе лъай. Цин мугIалимас тетрадазда кьурал, цинги азбукаялда ругел рагIаби ва предложениял, тIаде балагьун, хъвазе лъай. МугIалимас абурал рагIухъе хъвалел рагIаби ва гьединал рагIабаздаса данде гьарурал

предложениял хъвазе бажари. Текст, тIаде балагьун битIун хъваялъул тартиб ва къагIидаби лъай. ХIарпаздалъун рихьизаруларел графикиял гIаламатаз (ай рагIабазда гьоркьоб хутIараб чIобогояб бакIалъ, рагIаби цо мухъидаса цоги мухъиде рикьун росиялъул ишараялъ) тIубалеб хъулухъ бичIчIи.

РагIи ва предложение. РагIи анализ гьабиялъул материал ва цIех-рех гьабиялъул предмет (ай объект) кколеблъи бичIчIи. РагIул лексикияб магIнаялда хадуб халкквей.РагIи гьаркьаздасан гIуцIун букIунеблъи лъай. Цоцазулгун гьоркьоблъи гьабиялъулъ рагIул бугеб кIвар лъай. Предметал, предметазул гIаламатал ва предметазул ишал рихьизарулел рагIаби каламалъулъ битIун хIалтIизаризе бажари. РагIаби ва предложениял ратIарахъизе бажари. Предложениялъулъ рагIаби ратIа гьаризе, гьезул тартиб хисизе бажари. Предложениялъулъ интонация цIунизе лъай.

БИТ1УНХЪВАЙ

ТIоцебесеб классалда гьал хадусел битIунхъваялъул къагIидабазулгун лъай-хъвай гьабула:

- рагIаби ратIатIун хъвай;
- геминатал ва лабиалиял гьаркьал хIарпаздалъун рихьизари;
- хасал цIаразул бетIералда ва предложениялъул авалалда кIудияб хIарп хъай;
- рагIаби слогалккун цо мухъидаса цоги мухъиде роси;
- предложениялъул ахиралда лъалхъул ишараби.

Калам цебетIезаби. Тексталъул хIакъалъулъ авалияб бичIчIи. Тексталъулъ предложениял ратIа гьари. Тексталъулъ предложениял цолъизари. ГIенеккун рагIараб ва жинцаго цIалараб текст бичIчIи. Берзулгин сипатиял мисалазул (моделазул) кумекалдалъун каламалъул хIакъалъулъ авалияб бичIчIи лъугьин. Схемазул кумекалдалъун калам магIна бугел бутIабазде биххи. Предложенияздасан бухьараб текст гIуцIи. Жиндир гIумруялъулъ ккарал лъугьа-бахъиназул, хIаязул хIакъалъулъ, сюжетияб сураталдасан гьитIинабго хабар херхине бажари. БицанкIабазе жавабал кьезе, кучIдул рекIехъе лъазаризе; кицаби, абиял каламалъулъ хIалтIизаризе, рекIехъе лъазарурал кучIдул пасихIго рикIкIине бажари.

Авар мацIалъул курс

I класс

РагIи. Предложение. Текст. Калам. ГIадамазе калам сундуе къваригIун бугеб. Каламалъул бутIа хIисабалда рагIи. МагIнаялъул рахъалъ данде кколелрагIаби цоцазда рухьин. Каламалъул бутIа хIисабалда предложение, текст ва гIумруялда жаниб гьезул бугеб кIвар.

РагIабазул бетIералда кIудияб хIарп.Гьаркьал ва хIарпал. Гьаркьал ва хIарпал. Рагьарал ва рагьукъал гьаркьал. Рагьарал варагьукъал гьаркьал рихьизарулел хIарпал. Авар мацIалъе хасиятал рагьукъал гьаркьал: [гь], [гъ], [гI], [кь], [къ], [кI], [лъ], [тI], [хь], [хъ], [хI[, [цI], [чI]. Геминатал ва гьел рихьизарулел хIарпал: кк, кIкI, лълъ, сс, хх, цц, цIцI, чч, чIчI. Лабиалиял гьаркьал ва гьел рихьизарулел хIарпал: гв, кв, ккв, кIв, кIкIв, къв, кьв, св, хв, хъв, хьв, щв, шв, гъв, гьв, гв, чв, чIв, цв, цIв.

РагIи ва слог. Слогалккун рагIаби цIияб мухъиде роси.

Каламалъул бутIаби. Щив? щий? щиб? щал? абурал суалазе жаваблъун рачIунел рагIаби предметал рихьизарулел рагIаби ккей. Кинав? кинай? кинаб? кинал? абурал суалазе жаваблъун рачIунел рагIаби предметазул гIаламатал рихьизарулел рагIаби ккей. Щиб гьабураб? Щиб лъугьараб? Щиб гьабулеб бугеб? Щиб лъугьунеб бугеб? абурал суалазе жаваблъун рачIунел рагIаби предметалъул иш бихьизабулел рагIаби ккей

Авар каламалъул календарно-тематикияб план
1 класс
(анкьида жаниб 1 саг1ат, кинабниги – 33 саг1ат)

№	*Дарсил тема*	*Саг1ат*	*Къо-мех*
	Букварияб заман	*27*	
	ХIадурлъиялъул заман (4 с)		
1.	***Букваралъулгун лъай – хъвай гьаби. Калам К1алзул ва хъвавул калам.*** *Т1ехь гь.4-5*	*1*	
2.	***Предложение. Предложение ва раг1и.*** *Т1ехь гь.6-9*	*1*	
3.	***Раг1и ва слог. Каламалъул гьаркьал.*** *Т1ехь гь.10-13*	*1*	
	ХIарпал малъулеб заман (23 с)		
4.	***А, О, И, У, Е гьаркьал ва х1арпал*** *Т1ехь гь.16-26*	*1*	
5.	***Н, М гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.27-31*	*1*	
6.	***Л, Б, Г гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.32-37*	*1*	
7.	***Р, С, Т, Х гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.38-47*	*1*	
8.	***З, Э, Й, Ж гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.48-56*	*1*	
9.	***К, Ш, Щ, Ц гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.57-66*	*1*	
10.	***Г1 гьаракь ва х1арп.*** *Т1ехь гь.67-69*	*1*	
11.	***Т1, В гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.70-75*	*1*	
12.	***Д, К1 гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.76-80*	*1*	
13.	***Х1 гьаракь ва х1арп.*** *Т1ехь гь.81-83*	*1*	
14.	***Гь гьаракь ва х1арп.*** *Т1ехь гь.84-86*	*1*	
15.	***Лъ, Ч гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь. 87-91*	*1*	
16.	***Я, П гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.92-105*		
17.	***Ц1 гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.92-98*	*1*	
18.	***Ч1 гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.99-105*	*1*	
19.	***Хъ гьаракь ва х1арп.*** *Т1ехь гь.106-108*	*1*	

20.	***Къ гьаракь ва х1арп.*** *Т1ехь гь.109-112*	***1***	
21.	***Хь гьаракь ва х1арп.*** *Т1ехь гь.113-115*	***1***	
22.	***Кь гьаракь ва х1арп.*** *Т1ехь гь.116-117*	***1***	
23.	***Гъ гьаракь ва х1арп.*** *Т1ехь гь.118-121*	***1***	
24.	***Ф, ъ ,ь, ,ы гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.122-125*	***1***	
25.	***Ю, Ё гьаракьал ва х1арпал.*** *Т1ехь гь.126-127*	***1***	
26.	***Гьаркьал кВ,к1в,щв, гв, гъв, св, чв, ч1в.*** *Т1ехь гь.128-134*	***1***	
27.	***Вацал г1адин рук1а. Къурущ. Их. Лъималазул анищал.*** *Т1ехь гь.135-141*	***1***	
	Букварь лъуг1ун хадуб	***6***	
28.	***Маргьаби. Бицанк1аби ва кицаби.*** *Т1ехь гь.4-17*	***1***	
29.	***Т1абиг1ат берцинаб их.*** *Т1ехь гь.18-23*	***1***	
30.	***Лъик1ав гьудул. Гьудулзабазул адаб ц1уни. Г1алик1и.*** *Т1ехь гь.24-29*	***1***	
31.	***Гьелъ конфеталги кьеч1о. Гьудул- гьалмагъзабазде. Гьудуллъ.*** *Т1ехь гь.29-32*	***1***	
32.	***Кету. Катит1инч1. Х1елеко. Гьойги оцги.*** *Т1ехь гь.33-38*	***1***	
33.	***Цидул баркала. Ц1унц1ра. Гьудгьуд. Сих1ираб г1анк1.*** *Т1ехь гь.39-45*	***1***	